

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 49, ספטמבר 2010 תשרי תשע"א

הַפֶּתַח וְחֵמָה סוּמָה

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

קצרים

בכתבה שהתפרסמה בגליון אוגוסט על תהלוכות פורים בקרקוב נשמט בטעות שמו של יוסף בוסק, מחבר הספר "יערות הסנה אוכלו". סליחה.

♦♦♦♦♦

שושנה אדלר לבית דינר מבקשת את עזרתכם בקשר למשפחת אביה, יוסף דינר ז"ל בנם של שמואל דינר ורוזה לבית טלר. יוסף נולד בקרקוב והתחנך בה, עלה לישראל כחלוץ אידאליסט לפני המלחמה, וכך ניצלו חייו. הוריו נפטרו לפני השואה, אך ארבעת אחיותיו, קרולה, גיזה ויצ'ה והאחת ששמה לא זכור, ומשפחותיהן, ניספו. לאחר המלחמה ניסה יוסף למצוא מידע כלשהוא על גורלה של משפחתו, אך לא עלה בידו למצוא דבר. מסיפוריו של אבא יוסף לשושנה היא זוכרת שהסבא היה מורה בבית ספר או בתיכון היהודי בקרקוב. כל היודע דבר על המשפחה מתבקש לפנות למערכת.

♦♦♦♦♦

בקומה העליונה של הגימנסיה העברית בקרקוב נבנה, בשנות השלושים, מעין "מצפה כוכבים", שם לימד המנהל שרר, שהיה אסטרונום חובב, תלמידים מכיתות י"א וי"ב. בהוראה השתתפו גם שני כמרים מהאוניברסיטה היגלונית שלימדו שם אסטרונומיה. בין התלמידים היה גם אלכס אוברספלד. האם מישוה זוכר פרטים על "מצפה הכוכבים"?

אירנה יוהנס

♦♦♦♦♦

אני מוצא לנכון לתקן פרטים בכתבתה של אירנה יוהנס בגליון האחרון "לזכרם של חברי התזמורת של הגימנסיה העברית": יוזק פצנובר ניגן על חצוצרה, על הפרקוסיה "שלט" בן דודי גוטק הלפרן. אני בהיותי בכיתה א' של הגימנסיה תופפתי, בגאווה, על התופים.

אשר (אדק) הלפרן

סמואל קונץ הרוצח מבלז'ץ

להיות אך ורק בנים של נרצחים, אחיהם או בני זוגם. תובעי-משנה הם אלה שמעניקים שמות ופנים לנרצחים. ייצוגם מאפשר לעורכי הדין אפשרות למצות את הדין עם הרוצח. תובעי המשנה אינם נדרשים לשאת בהוצאה כל שהיא או להיות נוכחים בבית המשפט.

אם אתם, או מי ממקורביכם עונה לקריטריונים, תוכלו למצוא פרטים נוספים באתר של עורכי הדין <http://www.belzec-trial.com/> או לפנות למערכת.

התביעה הכללית של גרמניה הגישה תביעה נגד סמואל קונץ, נאצי בן 90, באשמת סיוע לרצח של 430,000 יהודים במחנה המוות בלז'ץ. קונץ מואשם גם בשני מקרים בהם היה שותף לרצח של 10 יהודים.

מספר עורכי דין בגרמניה, אשר יצגו את משפחות הקורבנות (כתובעי-משנה) במשפטו של הפושע הנאצי ג'ון דמיאניוק, מוכנים לייצג משפחות של קורבנות שנרצחו בבלז'ץ, והם פנו אלינו בבקשה לאתר אנשים היכולים לשמש כתובעי משנה. תובעי-משנה יכולים

הלוחם מאושוויץ

לאחרונה התקבלה תמונה ובקשה מ"יד ושם" וממוזיאון הפלמ"ח לנסות לזהות את החייל, לוחם במלחמת העצמאות, שעל זרועו חקוק המספר 102966, שקועקע במחנה אושוויץ בירקנאו. מהרישומים של ארכיון אושוויץ עולה כי המספר 102966 נחקק על זרועו של אדם שהגיע למחנה ב-16 בפברואר 1943, בטרנספורט שכלל 979 גברים ו-303 נשים.

לכן, בדצמבר 1942, לכו, לארכיון אושוויץ אין אפשרות לזהות את שם האסיר שנשא את המספר הנזכר. מי שיכול לסייע בזיהוי יפנה למערכת או לנעמה גליל ב"יד ושם" naama.galil@yadvashem.org.il טל' 02-6443442.

רשויות הביטחון והמודיעין של מחוז קרקוב שלחו גברים מהכלא של טרנוב ואסירים נוספים מכלא מונטלופיך שבקרקוב. נראה שחלק לפחות מן האסירים היהודים היו כאלה שנתפסו מחוץ לגטו קרקוב, ואפשר גם שהיו ביניהם אנשי מחתרת שנתפסו בפעולת ציגנריה שהתקיימה חודשיים קודם

הגימנסיה העברית בקרקוב של קלמן אלקד

התלמיד קלמן עם אביו שלמה גרוסמן
הי"ד ביציאה מתחנת הרכבת בקרקוב

מאד – 64 זלוטי בחודש. כדי שאוכל ללמוד בגימנסיה ולקבל הנחה, הייתי צריך להגיש "תעודת עניות". בזכות תעודה זו שילמנו 47 זלוטי בחודש, וגם זו היתה עבורנו הוצאה גדולה, וזאת בנוסף להוצאות נסיעה ברכבת (בתקופה שהיו מכות של גויים ברכבת הכריחו אותי לקנות כרטיסים במחלקה שניה, שם יכולתי לא לנסוע עם תלמידים, אך זה היה יקר, ואני העדפתי לנסוע במחלקה שלישית כי החברה שלי נסעה במחלקה זו).

כתלמיד גימנסיה שמגיע מחוץ לקרקוב היה עלי לקום כל בוקר לפני שעה 6 בבקר כדי להספיק להניח תפילין, לחמם שתייה, לצאת ברגל אל תחנת הרכבת, ומשם ללכת מרחק של רבע שעה ברגל, דרך כר מרעה שהיה בשטח פתוח ובחורף הרוח היתה נוראית. גרועים מכל היו ימי ראשון בהם הייתי עובר לבדי בשדה הפתוח והריק, ובתחנת הרכבת היו גויים ומכות, והמכות נמשכו גם ברכבת. אוכל לבית הספר לא לקחתי, והייתי קונה לחם (לא לחמניות), גבינה ולפעמים כוס חלב. זה מה שהייתי אוכל כל היום, עד שהגעתי הביתה בשעה 3 או 4 אחה"צ. בסוף היום, כדי להספיק לרכבת, היה עלי לצאת מהכיתה לפני תום הלימודים. לעיתים נדרשתי עוד לבצע שליחויות בקרקוב עבור בני המשפחה – כך למשל הייתי נשלח לקנות חלקי חילוף לשעונים עבור אבא, אותם הייתי קונה אצל סטודוס (בדרך כלל היה אבא חורט את החלקים במחרטת-יד במו ידיו, אך לעיתים היה נדרש לעבודות נוספות). גם גיסי, שהיה מרפא שיניים מדופלם, היה שולח אותי להביא זהב לכתרים. בכתי השביעית והשמינית השתתפתי באימונים טרום-צבאיים אחת לשבוע, אימונים שהתקיימו במתקני הצבא הפולני בעיר בשעות אחר הצהריים. בימים אלה הייתי מסתפק בצהריים בלחם, גבינה וכוס חלב והביתה הייתי מגיע רק בשעות הערב.

אחרי שעות הלימודים התקיימו קונצרטים, פעילויות ספורט וקריאה בספריה. במשך חמש שנות לימודי בגימנסיה לא השתתפתי באף אחד מהפעילויות הללו. אפילו ממסיבת הסיום נעדרתי, והורי לא הגיעו אף פעם לאסיפת הורים, רק אחותי.

זכרונותי, ככל הנראה, שונים מהזכרונות של כמה מתלמידי הגימנסיה המספרים על חיים שונים

אני יליד העיירה קששוביצה Krzeszowice, למדתי בגימנסיה העברית בקרקוב, וסיפורי יכול לתאר במידה רבה את עולמם של תלמידים נוספים שהגיעו לקרקוב מהעיירות שסביבה.

קששוביצה, עיירה שהוקמה ב-1286, נמצאת כ-24 ק"מ צפון-מערבית לקרקוב, ובה התגבשה קהילה יהודית קטנה שהיתה כפופה לקהילה בטשבינה, שפרושו – לרב קששוביצה לא היתה זכות, מבחינת ממשלת פולין, בעניינים אזרחיים. נישואין נערכו על ידי הרב בטשבינה, וכך גם רישום הלידות והפטירות, וליהודי קששוביצה היו שני נציגים בהנהלת קהילת טשבינה. 400-350 היהודים שגרו במקום לפני המלחמה מתוך כשלושת אלפי תושביה, התפרנסו בעיקר ממקצועות חופשיים. אבי היה שען ולאמי היתה חנות.

גן ילדים לא היה, הילדים הלכו ל"חדר" מגיל שלוש, וכך גם אני. ה"חדר" היה באולם הקטן של בית הכנסת של הציונים, אליו כנסו מהפרוודור ושימש כניסה לבית הכנסת. בימי חול, פרט לימי ב' ו-ה' שבהם קראו בתורה, התפללו באולם זה. המלמד, רב זלמן שטיינפלד, היה יהודי זקן. שיטת הלימוד היתה שינון: קמץ אלף - א, הבית הוא כמו בית, גימל – גמל, דלת כמו דלת... ישבנו ליד השולחן 6-8 ילדים, כולנו חוזרים על אותם דברים. השיעור התקיים באידיש, והמלמד ידע לספר סיפור כדי שתזכור או כדי שתאהב את הנלמד ותתעניין בו. בחדר למדנו מידי בוקר, וכך עד שהגענו לגיל בית הספר, גיל שש, שבו הלימודים היו משותפים ליהודים ולגויים, אך היתה הסכמה שבשתיקה שלא נלמד בשבת.

בכשנב היתה גימנסיה שהלימודים בה היו חינם, אך לגימנסיה היה צריך להגיע כל יום, כולל שבת, וחילול שבת לא בא בחשבון. ולכן שלחו אותי ללמוד בגימנסיה העברית בקרקוב, בשל הלחץ שהפעילה אחותי, בינה, על הורי. הלימודים שלי בגימנסיה העברית בקרקוב היו אמנם לרוחה של משפחתי מבחינת הנטיה הציונית והשפה העברית, אך לא היו ענין פשוט מבחינה כלכלית. המשבר הכלכלי שלאחרי נפילת הבורסה של ניו יורק ב-1928 פגע קשות במצבה הכלכלי של משפחתנו. לא היינו עניים, אך היינו רחוקים מאד מלהיות עשירים, ושכר הלימוד בגימנסיה היה עבורנו גבוה

לגמרי. השוני ברמת החיים ובאורח החיים היה עצום, והבדל התבטא, כמובן, גם בלבוש. הלבוש שלי היה מוגבל. פעם בשנתיים קנו לי הורי בגד חדש. כשהייתי ילד קטן קנו לי בגדים חדשים כל שנה, בפסח, וגם נעלים. אבל כשלמדתי בגימנסיה המצב כבר לא היה כל כך טוב. מעיל חורף אחד היה לי כל השנים. לעומתי היו בגימנסיה תלמידים שהיו גבירים ממש. היו כאלה שגרו ליד הגימנסיה, היו שבאו עם אוטו לגימנסיה, והיו גם מי שהגיעו ברכבת לקרקוב, אבל עד לרכבת הגיעו עם זוג סוסים, ומהרכבת לקחו עגלה עד לגימנסיה. אני הלכתי ברגל עד לרכבת, ומהרכבת עד לגימנסיה. וכך גם בדרך חזרה. וכך בכל מזג אוויר.

בזכרונותיהם מאותם שנים מתארים אחדים את בתיים של חברים וחברות לכיתה, והתאור מעיד על כך שמצבם הכלכלי היה טוב. חלק מההורים היו יהודים אמידים, בעלי חנויות ועסקים. רובם באו ממשפחות מסורתיות והיו שומרי שבת, חלקם היו מבתים שראו עצמם ליברלים-פרוגרסיבים, הם לא התפללו בבית כנסת בשבת, ולא סגרו את העסק שלהם בשבת, התפללו ב"טמפל" ביום הכיפורים, והאזינו בחרדת קודש לדברי הרב טהון אשר הטיף מוסר ליהודים בעלי הצילינדר והפראק, אשר התרחקו מרוח היהדות. ילדים מבתים כאלה למדו יחד עמי באותה כיתה.

(המשך בעמוד 3)

על הגימנסיה העברית בקרקוב

גם ספרי הלימוד היוו עבורי בעיה. אף פעם לא היה לי ספר לימוד למתמטיקה, כימיה או פיזיקה. הייתי חייב בספר לטינית וגרמנית על מנת לקרוא ולתרגם. ספרים לפולנית שאלתי מאחרים. זה לא פשוט כשאתה אחד העניים בכיתה, אך היו נוספים שמצבם היה דומה לשלי. למדתי אך ורק ממה ששמעתי בהרצאה בכיתה. הייתי בעל מוטיבציה רבה לרכוש ידע. אהבתי ספרות, היסטוריה ופילוסופיה. זה בא מתוכי, בהשפעת אחותי ובהשפעת המורים מבית הספר היסודי.

הגימנסיה העברית של קרקוב היתה מוסד מפואר; למדו בו מאות תלמידים יהודים, ולימדו בו טובי המורים בפולין - חלקם בעלי תואר דוקטור. והיו גם "סופר-מורים" - כזה היה פרופ' יוליוס פלדהורן המורה לפולנית, אשר ידע להסביר כל כך יפה, להלהיב, לגרום לתלמידים לחשוב. וכזה היה גם המורה בן ציון הכהן רפפורט, מורה לדת ולעברית אשר פרסם, בין היתר, ספרי פילוסופיה. לא פעם הציעו לו ללמד באוניברסיטה העברית, והוא סרב. הוא היה משהו מיוחד ביחס שלו לתלמיד ולנושא שאותו לימד. עד היום אני זוכר את ההסבר שלו ל"צדיק ורע לו" - רשע וטוב לו". בזכותו של פרופ' פלדהורן, שעסק לא רק בספרות אלא גם באמנות, וידע להעביר לנו את העניין בתחומים אלה, הכרתי היטב את הכנסיות העיקריות בקרקוב, ואת ארמון וואוול. בכיתה השביעית או השמינית בגימנסיה, היה צריך כל תלמיד להגיש עבודה על אחת הכנסיות בעיר, המבצרים, או על אוצרות האמנות שבארמון. כתבתי עבודה

רחבה על הכנסיה הדומיניקנית. אחרי המלחמה פורסם בפולין ספרו של פרופ' פלדהורן על ההיסטוריה של האמנות בפולין, הספר זכה לשבחים כספר יחיד במינו. מספר התלמידים בכיתתי עמד על 56 תלמידים, ולא זכורות לי בעיות של משמעת או הישגים.

אני משער שהיו עוד נערים ונערות אשר למדו בגימנסיה, ונסיבות חייהם היו דומים לשלי, ועל מנת ללמוד בסביבה שומרת שבת, בעברית, וברוח הציונות, היה עליהם לעשות מאמצים רבים. מהעיריה שלי היו עוד תלמידים ותלמידות בגימנסיה. אני זוכר את חווקה שנברג, פרידה גוט, לאה גוולב, ברנרד טיכטל, סטלה לוסטיג ומרילה בכנר. עם אחדים נשמרו הקשרים גם בפולין, וגם אחר כך בארץ, למשל עם פלה (פרל) בוגרת מחזור 1936 וארטור פכנר בוגר מחזור 1934, שהידידות עמם נמשכה גם אחרי המלחמה עד שב-1957 החלטנו יחד לעלות לארץ, וקשרינו נמשכו גם כאן.

אירוע שאני זוכר במיוחד הוא השבתת לימודים בגימנסיה בשל החלת התקנות של "נומרוס קלוס" ללימודי יהודים באוניברסיטה. יצאנו יחד לבתי ספר יהודיים אחרים לשכנע את תלמידיהם לשבות באותו יום, והלכתי לשכנע בעלי חנויות יהודים לסגור את חנויותיהם להפגנת הזדהות עם המאבק לזכויות היהודים. זו היתה מחאה. אך מה יכולה היתה המחאה לעזור!

מגיל 10 הייתי חבר תנועת הנוער "עקיבא" בקששוביצה, ובשנת 1938 הייתי מראשי הקן בעיירה, וזאת לצד לימודי בגימנסיה. פעילותי בתנועת הנוער ולימודי בגימנסיה העברית

הובילו אותי להחלטה לעלות לארץ-ישראל. בשנת 1939 התקבלתי ללימודים באוניברסיטה העברית בירושלים, קיבלתי סרטיפיקט מתאים, ואף שילמתי עבור ההפלגה מנמל קונסטנצה. אך לארץ הגעתי רק כ-20 שנה מאוחר יותר, בשנת 1957, לאחר מסע עד טאשקנט במזרח וברלין במערב. בתקופת מלחמת העולם הייתי חיי פליט: פחד, רעב וכינים. במאי 1943 התגייסתי בשטח בריה"מ לצבא הפולני העממי, ובמסגרתו השתתפתי בקרבות עד לכיבוש ברלין. כשחזרתי לפולין ב-1945 המשכתי לשרת בצבא הפולני עד ינואר 1957, כשהשתחררתי בדרגת אלוף-משנה.

במרץ 1957 עליתי ארצה עם משפחתי, ובמאי 1957 התגייסתי לצה"ל, הובלתי תהליכים פורצי דרך של מחשוב צה"ל והייתי מפקד אחת מיחידות המחשבים שהוקמה בצבא. ב-1971 השתחררתי מצה"ל בדרגת סגן אלוף ועבדתי בתחום המחשבים בחברת י.ב.מ. ישראל.

ואשר לשם משפחתי: עד התקופה שלפני בחינות הבגרות בגימנסיה היה שם משפחתי גרוסמן. בעת הרישום לגימנסיה, כשנדרשתי להציג את תעודת הלידה שלי, התברר לי שאני רשום בשם משפחתי של אמי, הלנה וייס, ולא בשם משפחתי של אבי - גרוסמן, ולכן בגימנסיה קראו לי גרוסמן-וייס. את תעודת הבגרות קיבלתי על שם וייס, ושם זה נשאתי שנים רבות. כשנשלחתי לשליחות רשמית מטעם צה"ל לחו"ל בחרתי בשם משפחה אלקד - המורכב מראשי התיבות של בני המשחה - ושם זה משמש אותי ואת משפחתי מאז.

קלמן אלקד (וייס-גרוסמן)

תמונה מפגישת חברות, חלמידות הגימנסיה העברית, מרץ 1939: התמונה צולמה ברחוב סטרשבסקיגו. משמאל לימין: גניה שטיינר-שטרן; אירנה הימלבלאו-יוהנס; פלה מונד; אירנה ליבסקינד; רוטקה לכס; מירה שנירר-נטל; ביאנקה הורוביץ; פולה ארליך; אילונה קוראני-ויינר.

תודה לארכיונה הפרטי של אירנה יוהנס

גב' **בשיה מרון** (Basia Maron) מפולין עוסקת, מזה כמה שנים, באיסוף חומר על תנועת הנוער "השומר הצעיר" בפולין בכלל ובקרקוב בפרט.

מי שבידו חומר כלשהו בנושא - מסמכים, צילומים, סיפורי בני משפחה או תעודות - מתבקש בכל לשון של בקשה להתקשר למערכת.

מי מכיר? מי יודע?

קיבלנו את שתי התמונות האלה ואנו מנסים ללמוד עליהן. מר **אוגניוש דודה**, מנהל המוזיאון היהודי בבית הכנסת הישן שברחוב שרוקה בקרקוב, שגם אליו שלחנו את התמונות, כתב לנו כי למיטב הבנתו שתי התמונות צולמו באותו יום, תוך פרק זמן קצר. בשתיהן אפשר לזהות, קיצוני משמאל, את **הרב שמואל שמעלקה קורניצר הי"ד** בן **רבי יוסף נחמיה קורניצר** (הרב האחרון של קרקוב לפני המלחמה), ולצידו **הרב שבתאי הכהן רפפורט הי"ד** (בינואר 1941 פנו שניהם אל הקרדינל סאפיה, וביקשו ממנו שישתדל אצל הגרמנים לבטל את גזירת הגירוש. זמן מה אחר כך נלקחו השניים לאושוויץ ושם ניספו). במרכז התמונה ניצב יו"ר הקהילה היהודית בקרקוב, **עו"ד רפאל לנדאו** (ללא כיסוי ראש). ומיהם האחרים: אולי חברי וועד הקהילה באותם שנים - **אברהם רפפורט, מרדכי שפירא, חיים טייטלבוים, נחמן ווכסברג ויוסף מאיר**.

היכן ומתי צולמו התמונות? ככל הנראה התמונות צולמו במחצית השניה של שנות השלושים באירוע שבו השתתפו ראשי הקהילה ורבניה. האם בהלוויתו של פילסוצקי בשנת 1935? העובדה שבתמונה האחת נראים האנשים רק עם כיפות לראשם, ואת כובעיהם הסירו, מעידה כי ככל הנראה הם חולפים על פני ארון של מת לא יהודי. יתכן שהתמונות צולמו בשדרות שלישי במאי לכיוון בלוניה, מקום שבו התקיימו תהלוכות ואירועים רבי משתתפים. לפי העובדה שעל העצים יש הרבה עלים נראה כי התמונה צולמה בקיץ.

ככל הנראה התמונה שבה חובשים האנשים את כובעיהם צולמה לאחר סיום הטקס. מאחור נראה, אם כי לא ברור, תל זכרון - האם זה תל פילסוצקי? אם כך הם הולכים לכיוון העיר, קרוב לוודאי דרך רחוב Wolska (היום רחוב פילסוצקי).

עוד על מחנה המוות בלוז

קראתי את מאמרו של יצחק וינברג בגליון יוני 2010 ואני מבקשת להוסיף כמה מילים על בלוז. המקום מאד קרוב לליבי. **אמי זלטה אונגר אימרגליק**, אחותי **סלמה** בת 13 ואחי **דניאל** בן 8 הוגלו בטרנספורט מגטו קרקוב ב-28 באוקטובר 1942, ונרצחו בבלוז.

באפריל שנת 1987 נסעתי עם בעלי **משה ז"ל** לטיוול מאורגן בפולין. ביקרנו בכל המקומות הקשורים לטרגדיה שלנו בזמן מלחמת העולם השניה בפולין. כשהגענו למיידנק, הסתכלתי על מפה התלויה על קיר המבנה באתר. היתה זו מפת אתרי השמדת היהודים בזמן המלחמה. חיפשתי את בלוז. מצאתי מקום קטן, בדרום מזרח פולין, קרוב מאד לגבול עם אוקראינה. ביקשתי להגיע למקום. ואכן, כשהגענו ללוברלין הזמנו מוניית ולאחר שוידאתי שהנהג מכיר את המקום, יצאנו לדרך.

הזמן היה אחר הצהריים של חג הפסחא הנוצרי, והרבה אנשים היו ברחובות העיירה. הנהג שאל "איפה המקום שבו רצחו פה יהודים?" ומי מהעוברים והשווים כיוונו אותנו. הגענו למקום עזוב. בשער היתה כתובת שבשנים 1942-1943 זה היה מקום השמדת היהודים. הפרות הסתובבו בקרבת גדר שבורה, היו כמה מבנים קטנים, אולי תאי גז, וכמה תולדות עפר, כאילו

עד.

דורה שדה לבית אונגר